

ren görülmeye başlanan mezhepleşme aşamasından sonra menâsik, vakıf, edebî'l-kâdî vb. alanlarda görüldüğü gibi devletler hukuku konuları da Serahsî'nin *Şerhu's-Siyer'i'l-kebîr* ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Ahkâmü ehli'z-zimme'si* (nşr. Subhî es-Sâlih, Dimaşk 1961) gibi bazı çalışmalar dışında bağımsız biçimde ele alınmamış, genel fıkıh eserlerinin "kitâbü's-siyer, kitâbü'l-cihâd, ahkâmü'l-muhâribîn, kitâbü'l-cizye" bölümlerinde incelenmiştir. Günümüzde ise değişik dillerde uluslararası ilişkiler ve devletler hukuku bağlamında siyerin değişik boyutlarıyla incelenmesine devam edilmektedir (bk. FIKIH [Literatür]).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, "syr" md.; Cevherî, *eş-Şihâh*, "syr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "syr" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 663; *Müsned*, I, 75, 128; Zeyd b. Ali, *el-Mecmû'u'l-hadîsî ve'l-fıkhi* (nşr. Abdullah b. Hammûd el-lzzî), San'a 1422/2002, s. 237-244; Ebû Yûsuf, *er-Red 'alâ siyeri'l-Evzâ'i* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Kahire 1357, neşredenin girişi, s. 1, 4; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Siyer ve'l-harâc ve'l-uşr min kitâbi'l-Aşl el-ma'rûf bi'l-Mebisûf* (nşr. Mecîd Haddûrî), Karaçi 1417, neşredenin girişi, tür.yer.; Şâfiî, *el-Üm*, Kahire 1961, IV, 260-291; VII, 333-368; İbn Hişâm, *es-Sire*², III-IV, 632; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 283; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), III, 585; IV, 245; İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist* (Flügel), s. 99, 135; İbn Ebû Zeyd, *Kitâbü'l-Cihâd min kitâbi'n-Nevâdir ve'z-ziyâdât* (nşr. Mathias von Bredow), Beyrut 1994, s. 487, 497; *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adli Eseri'nin Siyer Bölümünün Edisyon Kitiği* (haz. Necmeddin Güney, yüksek lisans tezi, 2006), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 84-91; Serahsî, *el-Mebisûf*, X, 2, 144; a.mlf., *Şerhu's-Siyer'i'l-kebîr* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1958, I, 1, 251; ayrıca bk. neşredenin girişi; (nşr. Abdülazîz Ahmed), IV, 1466; V, 1850; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ*², XIII, 61; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 242; Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muğiyye*, Kahire 1993, III, 519; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzheb*, I, 126; II, 171; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 152; a.mlf., *Tevâli'l-te'sîs li-me'âli Muhammed b. İdrîs* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, s. 153, 156; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, V, 435; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 163; M. Zâhid Kevserî, *Bulûğu'l-emânî*, Kahire 1355, s. 62; Charles Crozat, *Devletler Umumi Hukuku* (trc. Edip Çelik), İstanbul 1950, s. 200-204; Muhammed Şehhâte, *Risâletü'l-cihâd* (âlimiyye tezi, 1954), Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü's-şer'ia ve'l-kânûn, s. 12-13; Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955, tür.yer.; Muammer Raşit Sevig, *Devletler Umumi Hukuku*, İstanbul 1958, s. 33; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara 1965, I, 24 vd.; II, 375; J. Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1971, s. 130; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1977, s. 241; Ahmet Reşit Turnagil, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul 1977, s. 26, 27; Ali Şafak, *İslâm Hukukunun Tedvinî*, Erzurum 1978, s. 72; Muhammed Hamîdullah, *İslâmda Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), Ankara 1979, tür.yer.; a.mlf., "Profesör Majid Khadduri'nin 'İslâm Devletler Hukuku': Şeybânî'nin Siyeri" (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), *İslâm Medeniyeti*, II/20, İstanbul 1969, s. 26;

H. Kruse, *Islamische Völkerrechtslehre*, Bochum 1979, s. 9, 30, 63, 170; a.mlf., "The Notion of Siyar", *JPHS*, I (1954), s. 16-25; a.mlf., "The Foundation of Islamic International Jurisprudence", *a.e.*, III/4 (1955), s. 231-267; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 357-366; Sezgin, *GAS*, I, 253, 430-431; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş fi neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1993, s. 20 vd.; Rıdvân es-Seyyid, "Kütübü's-siyer ve me's'etü dâreyi'l-harb ve's-silm", *et-Tesrî'u'd-devlî fi'l-İslâm* (nşr. Fârûk Hamâde), Rabat 1997, s. 165-183; Ahmet Yaman, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998, tür.yer.; Osman b. Cum'a ed-Damîriyye, *Uşlû'l-'alâkâti'd-devliyye fi fıkhi'l-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî*, Amman 1999, s. 235 vd.; Aydın Taş, *İmâm Muhammed'in Hukuk Anlayışı* (doktora tezi, 2003), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46-47; G. G. Wilson, "Grotius: Law of War and Peace", *The American Journal of International Law*, XXXV/2, Washington 1941, s. 205-226; M. A. Boisard, "The Conduct of Hostilities and the Protection of the Victims of Armed Conflicts in Islam", *HI*, I/2 (1978), s. 3-17; a.mlf., "On the Probable Influence of Islam on Western Public and International Law", *IJMES*, XI/4 (1980), s. 429-450; M. Hinds, "al-Maghâzî", *EP*² (İng.), V, 1161-1164.

AHMET YAMAN

SİYER ve MEGÂZİ

(السير والمغازي)

Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan bilim dalı.

Siyer, sözlükte "davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi" gibi anlamlara gelen **sîret** kelimesinin çoğuludur. **Sîret** Kur'an-ı Kerim'de, "Allah Mûsâ'ya asâyı al ve korkma! Biz onu ilk haline dönüştüreceğiz buyurdu" âyetinde (Tâhâ 20/21) "hal ve şekil" mânasında yalnız bir yerde geçmektedir. **Sîret** ve **siyer** Hz. Peygamber'in hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır. "Savaş yeri, savaş ve savaş hikâyeleri" anlamındaki **mağzât** kelimesinin çoğulu olan **megâzî** ise Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara isim olmuş, **siyer** kelimesinin eş anlamlısı halinde hem kendi başına hem **siyerle** birlikte kullanılmıştır. Meselâ Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr zamanımıza ulaşan en eski **siyer** kitabını, yazarı İbn İshak'a izâfetle bazan **Sîretü İbn İshâk**, bazan da **Megâzî İbn İshâk** diye zikretmiştir. **Siyer** yalnızca Hz. Peygamber'in hayatı için kullanılan bir terim haline gelmiş, **sîret** ise başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan **Sîretü'l-Hüseyn**, **Sîretü'Ömer b. 'Abdî'a-**

zîz, **Sîretü Ahmed b. Hanbel** gibi kitapların adlarında da yer almıştır. **Siyer** terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi (bk. **SİYER**) bu alanda yazılan **Evzâ'nin Kitâbü Siyeri'l-Evzâ'i**, Ebû Yûsuf'un **Kitâbü'r-Red 'alâ Siyeri'l-Evzâ'i**, Ebû İshak el-Fezârî'nin **Kitâbü's-Siyer** ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin **es-Siyerü'l-Kebîr**i vb. kitapların isminde yer almış, ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünü adı olmuştur.

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine duyulan ilgi Kur'an-ı Kerim'in ve İslâm dininin ona atfettiği önem ve değerle paralellik arzeder. Bir müslümanın bu ilgisi, Allah'tan başka tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehâdet edip dine girmesiyle başlar. Kur'an, üç ayrı düzlemdeki âyet ve sûrelerle müslümanın imanla başlayan bu ilgisinin gelişip kökleşmesini sağlamıştır: Müslümanın Allah ile birlikte Resûlullah'a itaat etmesi (Âl-i İmrân 3/32; en-Nisâ 4/136), onu herkesten fazla sevmesi (el-Ahzâb 33/6) ve örnek alması (el-Ahzâb 33/21) gerektiği, âlemlere rahmet (el-Enbiyâ 21/107), ilâhî bir lutf (Âl-i İmrân 3/164) olarak ve güzel ahlâk üzere (el-Kalem 68/4) gönderildiği, onun vahiy alan bir insan ve son peygamber olduğu (el-Ahzâb 33/40), ilâhî emir ve yasakları tebliğ edip fertleri ve toplumları arındırma ve onlara kitap ve hikmeti öğretmek son hak dini yaşayacak bir olgunluğa ulaştırmakla görevlendirildiği (Âl-i İmrân 3/164; el-Cum'a 62/2-3), Allah'ın bildirmesi ve istemesi dışında gaybı bilemeyeceği ve mucize gösteremeyeceği (el-En'âm 6/109-110; Yûnus 10/20), Allah'ın ona inanıp kendisine yardım etmeleri için diğer peygamberlerden mîsak almış olduğu (Âl-i İmrân 3/81), Allah'ın ve meleklerin kendisine salât eyledikleri ve müminlerin de ona salâtü selâm getirmeleri (el-Ahzâb 33/56) gibi görevinin mahiyetini açıklayan ve şahsiyetini öven âyetler ilk düzlemi oluşturur. Doğup büyüdüğü Mekke şehri, Kâbe, Kureys kabilesi ve Câhiliye çağı Arap toplumunun dinî ve içtimâî durumu ve hayat telakkileri, çocukluğu, peygamber oluşu ve vahiy alış, Mekke dönemindeki tebliğ faaliyetleri, Habeşistan'a ve Medine'ye hicret, muhacirler ve ensar, hicret etmeyenler ve Mekke dönemi münafıkları, hicret sonrası faaliyetleri, Medine'deki müslümanların genel durumu ve Resûl-i Ekrem'e bağlılıkları, Medine devri münafıkları, bedeviler ve Ehl-i kitap ile münasebetleri, Mekke

müşriklerle münasebetleri, Bedir, Uhud, Hendek gazveleri, Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebük savaşları gibi konulara yer veren ve onun hayat ve şahsiyetinin esaslarını anlatıp âdeta siyerin planını çizen yüzlerce âyet (bunlar için bk. Derveze, 'Aşrû'n-nebî, tür.yer.; *Sîretü'r-Resûl*, II, 373-471; Özsoy – Güler, s. 565-689) ikinci düzlemi meydana getirir. Ayrıca üçüncü düzlemi teşkil etmek üzere Kur'an'da onun Muhammed adı dört yerde (Âl-i İmrân 3/144; el-Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; el-Feth 48/29), Ahmed adı da bir yerde (es-Saf 61/6) zikredilirken birçok âyette "ey peygamber", "ey resul", "Allah ve resulü", "bizim resulümüz", "O'nun resulü" ve "de ki" diye hitaba mazhar olmuş, "hayatın hakkı için ..." (el-Hicr 15/72) denilerek iltifata lâyık görülmüş, ona "makâm-ı mahmûd" (el-İsrâ 17/79) ihsan edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 114 sûresinden kırkı (En'âm, Enfâl, Tevbe [veya Berâe], İsrâ, Nûr, Rûm, Ahzâb, Muhammed, Feth, Necm, Mücâdile, Haşr, Mümtehine, Saf, Cum'a, Münâfikûn, Talâk, Tahrim, Kalem, Müzzemmil, Abese, Târik, Fecl, Beled, Duhâ, İnşirâh, Alak, Kadr, Beyyine, Tekâsür, Hûmeze, Fîl, Kureys, Mâûn, Kevser, Kâfirûn, Nasr, Leheb, Felak ve Nâs) adını, ya doğrudan doğruya Hz. Peygamber'i ya da onun çağdaşlarının tavırlarını ilgilendiren hususlara işaret eden veya telmihte bulunan bir kelimedenden almıştır.

Resûl-i Ekrem'in Kur'an-ı Kerim'in muhtevasında çok geniş bir yer tuttuğunu gören sahâbe nesli onun hayat ve şahsiyetini tanıyıp bilmenin Kur'an'ı ve İslâm'ı daha iyi anlamak ve öğrenmek için şart olduğunu idrak etmiştir. Bunun sonucunda onların siyer ve megâziye dair haber ve rivayetleri tefsir kitaplarına yansımış, siyer ve megâzi müellifleri de ele aldıkları konuları ilgilendiren birçok âyete eserlerinde yer vermiştir. Siyer ve megâzi ile Kur'an'ın bu iç içeliği en iyi anlayanlardan, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Abdullah b. Abbas çocukluğunda sahâbîlerin yanına giderek kendilerinden Resûlullah'ın megâzisini ve bunlarla ilgili âyetleri öğrenmeye çalıştığını söylerken (İbn Kesir, VIII, 298) bu ilim dalının doğup gelişmesinde ilk ve en önemli etkenin Kur'an-ı Kerim olduğunu vurgulamıştır.

Bazı araştırmacıların megâzi haberlerinin eyyâmü'l-Arab'ın bir devamı ve gelişmiş bir şekli olduğunu ileri sürmeleri (meselâ bk. İA, X, 700) doğru bir yaklaşım değildir. Sahâbe nesli Hz. Peygamber'le ilgili yüzlerce âyeti onun ağızından yalnızca dinlemekle kalmamış, birçok büyük başarıyı

onun önderliğinde ve müstesna şahsiyetinin dirayeti altında kendisiyle birlikte yaşamak şerefine nâil olmuştur. Resûlullah'ın şahsiyetine derin bağlılığın ve ilginin temel sâiki ilâhî ve Kur'anî'dir. Esasen Kur'an-ı Kerim müslümanlara ilimle uğraşma ve tedvin hareketini başlatma hususunda örnek olduğu gibi ilmin önemini bildiren âyetleriyle de müslümanları teşvik etmiş, onlar da Kur'an'ın iyi anlaşılabilmesi için kıraat, tefsir, Arap dili ve edebiyatı, Resûlullah'ın daha iyi tanınması ve bilinmesi için de hadis ve siyer-megâzi konularında tedvin faaliyetlerine başlamışlardır. Sahâbe neslinden itibaren müslümanlar Resûl-i Ekrem'in hayatını ve şahsiyetini tanımak ve tanıtmak için gayret göstermişler, sünnetin tesbiti için yaptıkları hadis toplama çalışmalarının bir benzerini siyer ve megâzi sahasında yaparak bu ilim dalının temellerini atmışlardır. Kaynaklarda sahâbîlerin Resûlullah ile beraber oldukları dönemde siyer ve megâzi sahasına duydukları ilgiyi gösteren çeşitli haberlere rastlanmaktadır. Meselâ sahâbîlerin Hz. Peygamber'den kendisinden bahsetmesini istedikleri, bunun üzerine onun, "Ben babam İbrâhim'in duasıyım ..." diye başlayan meşhur cevabını verdiği (İbn İshak, s. 28), Bedir Gazvesi'nden hemen sonra sohbet ederlerken bu savaşta Allah'ın kendilerine yönelik lutuf ve ihsanından söz ettikleri kaydedilmektedir (İbn Hişâm, I, 661). Siyer ve megâziyi yakından ilgilendiren, Medine'de yazıya geçirilen ilk sözleşmenin (Medine Sözleşmesi) İslâmiyet'e davet mektuplarının, Hudeybiye Antlaşması gibi antlaşma metinlerinin, bazı şahıs ve kabilelere verilen iktâ ve ahidnâme gibi belgelerin birer örneğinin saklandığı; Medine Sözleşmesi ve Medine Haremi sınırlarını gösteren belge ile develerin zekât miktarına dair belgenin Resûl-i Ekrem'in kılıcında asılı durduğu, bunların vefatından sonra Hz. Ali'ye intikal ettiği bilinmektedir. Hadisler, Kur'an ve tefsir kitaplarından sonra siyer ve megâzi ile ilgili kaynakların ikincisini teşkil eder. Sahâbe neslinin hadislerin rivayet ve tesbitinde çok aktif rol oynadıkları, elli civarında sahâbînin bazı hadisleri sahifelere yazmış olduğu da belirtilmektedir (bu sahâbîlerin isimleri için bk. M. Mustafa el-A'zamî, s. 34-58). Sahâbîlerden Abdullah b. Amr b. Âs'ın yazdığı *eş-Şahîfetü's-şâdıkâ*'da siyer ve megâziye dair hadislerin de yer aldığı, hatta kendisinin siyer ve megâziye dair bir risâlesinin bulunduğu, onun soyundan gelen Amr b. Şuayb'ın bunları naklettiği (a.g.e., s. 44; Urve b. Zübeyr b. Avvâm, s. 23-25), çocuk

sahâbîlerden Sehl b. Ebû Hasme el-Ensârî'nin Hz. Peygamber'in hayatına dair bir sahifesi olduğu, torunu Muhammed b. Yahyâ b. Sehl'in yanında bulunan bu metinden Vâkıdî'nin faydalandığı, hatta bu sahifenin tamamını kendi kitabına aldığı zikredilmektedir (İbn Sa'd, I, 331, 332; Taberî, I, 1757; Sezgin, GAS [Ar.], I/2, s. 21). Ashaptan Berâ b. Âzib, Sa'd b. Ubâde, Humeyd ve Alâ b. Hadramî'nin de megâziye dair sahifeleri olduğu anlaşılmaktadır (a.g.e., I/2, s. 20-25; Fayda, *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, s. 360-361). Abdullah b. Abbas sahâbîlerden duyduğu hadisleri bizzat kendi yazmış, bazı kölelerini de bu maksatla çalıştırmış, bunları oluşturduğu ders halkalarıyla yeni nesle intikal ettirmiş, belli konular için günler tayin etmiş, bir günü tefsire, bir günü fıkha, bir günü megâziye ayırmıştır. Onun yazdıkları vefatından sonra kölesi ve talebesi Kureyb'e, ondan da siyer ve megâzi sahasında ilk kitaplardan birini yazan Mûsâ b. Ukbe'ye intikal etmiştir (M. Mustafa el-A'zamî, s. 41; M. Abdülhay el-Kettânî, II, 316). Sahâbî Berâ b. Âzib de siyer ve megâziye dair birçok hadis rivayet etmiştir. Kendisinin bunları yazmış olduğuna dair kaynaklarda bir haber yer almamakla birlikte Buhârî bu hadislerin birçoğunu *el-Câmi'u's-şâhih*'ine almıştır.

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatapları olan Araplar, kabile tarihlerine dair rivayetleri gece sohbetlerinde konuşma geleneğini müslüman olduktan sonra da sürdürmüştür. Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve müslümanların başarıları, savaşlarla ilgili haberler, bunlara kimlerin iştirak ettiği bu sohbetlerin konuları arasında yer almıştır. Daha sonraları rivayet kabiliyeti olanlar bu konulardaki bilgilerini âyet ve hadislerle ashâbın sözlerine istinaden birbirlerine anlatmıştır. Siyer ve megâzi konularının şiirlerle süslenerek anlatılmasında bu geleneğin izleri bulunmaktadır. Siyer ve megâzi bilgilerinin kıssacıların (kussâs) tâbîin döneminde başladığı kesin olan cami ve özel toplantı yerlerindeki faaliyetleriyle hem yaygınlaştırıldığı hem de destanlaştırıldığı bilinmektedir (bk. KUSSÂS). Ortaya çıkan hukukî meselelerin çözümü, hicretin tarih ve takvim başlangıcı olması, divan teşkilâtının kuruluş aşamasında sahâbîlerin İslâmiyet'e girişlerinin, başta Bedir Gazvesi olmak üzere kimlerin hangi savaşlara katıldıklarının ve yaptıkları hizmetlerin bilinmesine ihtiyaç duyulması gibi hususlar siyere olan ilgiyi arttırmıştır. Diğer taraftan Hz. Osman'ın öldürülmesiyle baş-

layan siyasî ve dinî ihtilâflar, müslümanların fethedilen yerlerdeki gayri müslimlerle beraber yaşamaya başlamaları ve onlarla çeşitli dinî konularda yaptıkları tartışmalar bu sahadaki çalışmaların devam etmesinde etkili olmuştur.

Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra başta sahâbî çocukları olmak üzere tâbiîn döneminde yetişen birçok şahsiyet siyer ve megâzî sahasındaki çalışmalara büyük katkılarda bulunmuştur. Resûlullah'ın merkezî bir şahsiyet olarak önemini bu dönemde de sürdürdüğünü torunu Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidîn'in şu ifadeleri açıkça göstermektedir: "Biz nebînin megâzisini Kur'an'dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi öğrenirdik" (İbn Kesîr, III, 242). I. (VII.) yüzyılın yarısına kadar hadislerin tedvinine birlikte iç içe yürütülen siyer ve megâzî çalışmaları giderek kendine has bir seyir takip etmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren kaleme alınmaya başlanan sahîfeler veya risâleler siyer yazıcılığında ki müstakil gelişmelerin işaretleri olarak görülebilir. Bu gelişmeleri sağlayanların hemen tamamının aynı zamanda hadislerin yazıya geçirilmesinde aktif rol oynamış muhaddisler olduğu dikkati çekmektedir. Teyzesi Hz. Âişe başta olmak üzere bazı sahâbîlerden aldığı hadisleri rivayet etmesiyle bilinen Urve b. Zübeyr bunların başında gelmektedir. Medinenin yedi fakihinden biri olarak tanınan Urve siyer ve megâzînin esaslarını tesbitte öncülük yapmış, Emevî halifeleri Abdülmelik b. Mervân ve Velîd b. Abdülmelik ile Velîd'in yakın adamı İbn Ebû Hüneyde'nin Hz. Peygamber'in gazveleri ve siyerine dair sorularına Medine'den yazılı cevap vermiştir. Urve'nin bu uzun cevaplarından Abdülmelik'e gönderdikleri oğlu Hişâm b. Urve yoluyla, Velîd ve İbn Ebû Hüneyde'ye gönderdikleri ise İbn Şihâb ez-Zühri yoluyla rivayet edilmiş, bunlar ilk yazılı siyer metinleri olarak günümüze kadar gelmiştir (Taberî, I, 1180, 1224, 1234, 1284, ayrıca bk. İndeks). Farklı kaynaklardan zamanımıza ulaşan İslâm tarihçiliğinin ilk örnekleri olan bu metinlerin üslûbunun sağlam, açık, mübalağa ve yönlendirmelerden uzak olduğu görülmektedir. Ayrıca Kur'an âyetlerini delil ve şahit olarak rivayetleri arasına alması, adı geçen şahısların neseplerini bilhassa zikretmeye özen göstermesi ve olaylarla ilgili şiihlere de zaman zaman yer vermesi Urve'nin siyer ve megâzî üslûbuna kazandırdığı özellikler olarak dikkati çeker. Onun *Megâzî* adlı bir kitabı olduğu, talebesi Ebû'l-Esved'in Mısır'da onun *Megâzî*'sini okuttuğu, Vâkidî'nin onun hakkında "me-

gâzî sahasında ilk tasnif yapan şahsiyet" dediği kaydedilmektedir (İbn Kesîr, IX, 101; Zehebî, VI, 150); İbnü'n-Nedîm, Urve'yi siyer ve megâzî müellifleri arasında zikretmez, ancak Ebû Hassân Hasan b. Osman ez-Ziyâdî'nin hayatını anlatırken kütüphanesinde Urve b. Zübeyr'in *Megâzî*'sinin bulunduğunu söyler (*el-Fihrist*, s. 166). Urve'nin talebesi Ebû'l-Esved tarafından rivayet edilen megâzî haberlerini toplayıp yayımlayan M. Mustafa el-A'zamî, Urve'nin de böyle bir eseri olduğu görüşündedir. A'zamî'nin neşrettiği metinde siyer ve megâzînin yalnızca bazı konularına yer verildiğini göz önüne alan Şaban Öz, Urve'nin bu çalışmalarının bir kitap gibi anlaşılması gerektiğini ileri sürer (*İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 155-157).

Tâbiîn döneminde siyer ve megâzî sahasındaki telif çalışmalarında adı geçen bir diğer şahsiyet Hz. Osman'ın oğlu Ebân'dır. Abdülmelik b. Mervân zamanında Medine valiliği yapan Ebân, halifenin oğlu ve liaht Süleyman 82 (701) yılında hac için Medine'ye geldiğinde kendisine şehri gezdirip Uhud ve Kubâ'ya götürür, onun bu yerler hakkındaki sorularına cevap verir. Aldığı bilgilerden memnun olan Süleyman, Ebân'dan kendisi için Resûlullah'ın bir siyerini yazmasını ister. Ebân, "Böyle bir eser bende var; kendisine güvendiğim kimselerden düzeltilmiş bir halde bunu aldım" diye cevap verince Süleyman kendisi için de bir nüsha istinsah edilmesini emreder ve bunun için ona on adet ince deri kâğıt verir. Süleyman yazılan nüshayı okuduğunda içinde ensarın faziletine dair bilgilerin bulunmasını yadırgayıp onu yaktırır (Zübeyr b. Bekkâr, s. 275-276). Bu siyer sahîfesinin bu tarihte Medine valisinin elinde bulunması megâzî çalışmalarının tâbiîn döneminde yazıya geçirildiğini göstermektedir. Ebân müellifi belirtilmeyen bu sahîfeye sahip olmasından dolayı megâzî yazarları arasında zikredilmiş olmalıdır.

Başka kaynaklarda pek yer almayan nâdir bazı haberleri rivayet eden Şurahbîl b. Sa'd el-Hatmî el-Medenî (ö. 123/740); Ömer b. Abdülazîz'in hilâfeti döneminde megâzîye ve ashâbın menâkıbına dair Dimaşk Camii'nde halka ders verdikten sonra Medine'ye dönüp vefatına kadar öğretim faaliyetlerine orada devam eden, sahîfelerindeki rivayetlerin büyük bir kısmı başta talebesi İbn İshak olmak üzere İbn Sa'd ve Taberî'nin eserleri yoluyla bugüne ulaşan Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/738); Hz. Peygamber'in mektupları yanında siyere dair birçok konuda büyük dedesi sahâbî Amr b. Hazm'ın topladığı haberleri ya-

zarak muhafaza ve rivayet eden Abdullah b. Ebû Bekir el-Hazrecî (ö. 130/747-48) siyer ve megâzî konusunda tâbiîn döneminin meşhur şahsiyetleridir.

Ömer b. Abdülazîz'in hadisleri toplamakla görevlendirdiği İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742) siyer ve megâzî yazıcılığını yeni bir safhaya intikal ettirmiştir. Urve'nin Hz. Âişe'den, Âsım b. Ömer'in Mahmûd b. Lebîd'den, Abdullah b. Ebû Bekir'in babasından aldığı haberleri toplayıp bunları siyer ve megâzî sahasında eser verecek olan talebeleri Mûsâ b. Ukbe, İbn İshak ve Ma'mer b. Râşid'in kolayca ulaşabilecekleri yazılı bir metin haline getirmeyi başaran Zühri'nin kendi adına müstakil bir megâzî kitabı bugüne ulaşmamakla birlikte bilhassa talebelerinden Mûsâ b. Ukbe ile Ma'mer b. Râşid'in eserlerinde yer alan haberler göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in hayatının büyük bir kısmının onun yazılı rivayetlerine dayanılarak kaleme alınabileceği görülür. Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153/770) Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (ö. 211/826) *el-Muşannef*'inde on dördüncü bölüm olarak yer alan "el-Megâzî"si *el-Megâzî'n-nebeviyye* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Süheyl Zekkâr, Dimaşk 1401/1981). Ma'mer bu eserde Zühri'nin yanı sıra başka kimselerden gelen birkaç haberi rivayet etmesinden dolayı ilk dönem siyer ve megâzî âlimleri arasında sayılmıştır.

Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmaların en verimli dönemi tâbiîn döneminin son temsilcilerinin eserlerini yazdıkları II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısına rastlar. Bu dönemin âlimleri kendilerinden önce sahîfe ve risâlelerde toplananlarla ulaşabildikleri diğer rivayetleri konularına göre tasnif edip kronolojik sıraya koyarak siyer ve megâzî kitaplarına son şeklini veren eserlerini telif etmişlerdir. Bu neslin müelliflerinden Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) kaynakları arasında Urve, Abdullah b. Abbas, Nâfi' ve Zühri gibi şahsiyetlerden gelen haberlerin yer aldığı *Kitâbü'l-Megâzî* adlı eserinde Kâbe'nin yeniden inşası, ilk vahyin gelişi, Habeş muhacereti, Tâif yolculuğu gibi Mekkeli dönemi olaylarına, Medine döneminde ise başta gazve ve seriyyeler olmak üzere Resûlullah'ın siyerine dair bazı gelişmelere yer vermiştir. Eser ilk müslümanların, Habeşistan muhacirlerinin, Akabe biatlarına ve Bedir Gazvesi'ne katılanların, Mekkeli'nin fethinde müslüman olanların isim listelerini vermesiyle temayüz eder. Kendisinden sonra birçok kişinin faydalandığı *Kitâbü'l-Megâzî*'nin nüshalarının X. (XVI.) yüzyılda hâlâ mevcut olduğu, Diyarbekr'i-

nin *Târîhu'l-ḥamîs*'ini kaleme alırken (te-lifi: 940/1534) eserden genişçe faydalan-masından anlaşılmaktadır. Bu kitaptan za-manımıza intikal eden ve Prusya Devlet Kütüphanesi'nde bulunan bir parçayı Edu-ard Sachau, Arapça metni ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (*Das Berliner Fragment Mūsā Ibn 'Uqba*, Wis-senschaften 1904). M. Mustafa el-A'zamî Mūsâ b. Ukbe'nin haberleriyle Urve b. Zü-beyr'in rivayetlerinin bir kısmını mukaye-se ederek aralarındaki benzerliğe dikkati çekmiş (Urve b. Zübeyr b. Avvâm, neşre-de-nin girişi, s. 76-89), Muhammed Bakış Ebû Mâlik bu mukayesenin yeterli olma-dığını, Mūsâ'nın bir kısım haberlerinin hem Urve hem de İbn İshak'inkilerden bazı yer-lerde farklı olduğunu göstermiş ve onun kaynaklarda yer alan rivayetlerini *e'l-Me-gâzî* adıyla yayımlamıştır (Rabat 1994).

Siyer kitaplarına günümüzde bilinen şek-li-ni veren İbn İshak (ö. 151/768), yukarıda adı geçen şahsiyetlerin rivayetlerinin ya-nında çoğu sahâbe çocuğu olan Medinelî 100 kadar râviden, ayrıca İskenderiye'ye giderek Yezîd b. Ebû Habîb başta olmak üzere diğer âlimlerden hadis, siyer ve me-gâzî haberleri almak suretiyle kendisinden önce kimsenin toplayamadığı zengin ha-berleri elde etmiş, bunları tasnif ederek meşhur eseri *Kitâbü'l-Mübtede'* ve *l-meb'as* ve *l-megâzî*'yi (*Sîretü İbn İshâk*) kaleme almıştır (kitabın adıyla ilgili fark-lı bilgiler için bk. *DİA*, XX, 95; Öz, s. 299-300). Bütünyle zamanımıza ulaşmayan eserin bugün iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İbn İshak'ın eserini kendi-sine yazdırdığı ve bazı ilâveleri dolayısıyla bir siyer müellifi gibi de kabul edilen Yû-nus b. Bükeyr (ö. 199/814) yoluyla rivayet edilen eksik bir nüshadır. Bu nüsha, *Sîre-tü İbn İshâk* adıyla Muhammed Hamî-dullah ve Süheyl Zekkâr tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır (Rabat 1396/1976; Di-maşk 1396/1976). Diğeri ise eserin Ziyâd b. Abdullah el-Bekkâî tarafından rivayet edi-len ve Kûfi-Bağdâdî diye meşhur olan nü-s-hasını kısaltan İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-nebevîyye* adıyla bilinen ki-tabıdır. İbn İshak, Mekke döneminin tari-hini yazarken İslâmiyet'i kabul eden şahsi-yetlere, Kureyşliler'in Hz. Peygamber'e ve müslümanlara düşmanlıklarına, Hz. Ebû Bekir'in davetiyle müslüman olanlara, Ha-beşistan'a hicret eden ve geri dönenlerin isimlerine, hicrete ve hicret sonrası Medi-ne'de yapılan antlaşmaya yer vermiş, Me-dine döneminde başta gazve ve seriyye-ler olmak üzere Hz. Peygamber'in rahat-sızlığı ve vefatına kadarki gelişmeleri ele

almıştır. İbn İshak, Mekke döneminde ol-duğu gibi Medine döneminde de bilhassa hocaları Zührî, Âsım b. Ömer b. Katâde, Abdullah b. Ebû Bekir b. Hazm'ın isimleri-nin yer aldığı senedleri, ayrıca başka râvi-lerden veya olaylara katılanların yakınla-rından topladığı haberleri nakletmiş, Me-dine geleneğinden ayrılarak Ehl-i kitap'la ilgili haberlerde yahudi, hristiyan ve Me-cûsiler'den ve onların kitaplarından nakil-lerde bulunmuş, konuyla ilgili şiirlere ge-nişçe yer vermiştir. Siyer ve megâzî saha-sında kitap yazarlar başta olmak üzere pek çok tarihçi onun kitabından iktibas-larda bulunmuş, kendisi hayatta iken on-larca râvi onun kitabının rivayetiyle meşgul olmuştur.

Muhaddislerle cerh ve ta'dîl âlimleri si-yer ve megâzî âlimlerine, bu arada İbn İshak'a çeşitli eleştiriler yöneltmiştir. Bun-ların en ağırı hadis aldıkları râvi veya şey-hi atlayıp (tedlîs) ilk râvinin adıyla haberle-ri nakletmeleridir. Ancak bu husus tarihle hadis rivayeti arasındaki farktan ileri gel-mektedir. Hadisler, genellikle kısa ve bir olayın birbirine bağlı unsurlarıyla anlatıl-masının söz konusu olmadığı metinlerdir. Bu metinlerde isnadın kullanılması çok fark-lıdır ve büyük önem arzeder. Siyer veya ta-rih yazıcılığında ise olayların birbirine bağ-lanarak anlatılması esastır. İbn İshak'ın ta-rihçi yönüyle birçok hadisin senedini bir-leştirerek olayı anlatması ilk defa kendisi-nin baş vurduğu bir usul değildir. Aynı usu-lü, fakih ve muhaddis olmasının yanında megâzî sahasındaki ilk otoritelerden sa-yılan Urve b. Zübeyr ile hadisteki üstünlü-ğü kabul edilen ve megâzî ile de ilgilendi-ği bilinen Zührî de kullanmıştır.

Hicretin ilk iki asrında siyer ve megâzî sahasında eser verenlerin sonuncusu ve eni meşhurlarından biri de Vâkıdî'dir (ö. 207/823). Onun *Kitâbü'l-Megâzî*'sinin en bâ-riz özelliği Resûlullah'ın yalnızca Medine dönemindeki gazve ve seriyyelerini ele al-mış olmasıdır. Kendinden önceki birçok âlimden rivayet alan Vâkıdî'nin İbn İshak'ı kaynakları arasında zikretmemesi İbn İshak'tan intihallerde bulunmakla suçlan-masına sebep olmuştur (Öz, s. 377-386). Vâkıdî, daha önce yazılı tesbit edilmiş rivayetler ve birçok resmî belge yanında savaşımlara katılan sahâbîlerin çocukları ve torunlarından bilgiler toplamış, gazve ve seriyyelerin tarihlerini en doğru şekilde be-lirlemeye, cereyan ettikleri yerleri ve gü-zergâhlarını bizzat gidip görmeye gayret göstermiştir. Haberlerin doğruluğu husu-sunda farklı rivayetleri yalnızca zikretmek-le yetinmemiş, tercihlerini zaman zaman

belirtmeye çalışmış, gelişmelerin fikhî so-nuçlarına işaret etmiş, böylece megâzî sa-hasında büyük bir otorite olmaya hak ka-zanmıştır. Hicretin ilk iki asrındaki bu ça-lışmalar sonucunda Resûlullah'ın hayatı, şahsiyeti ve savaşlarıyla ilgili temel bilgi-ler bir araya getirildiği gibi siyer ve megâ-zî kitaplarının planı ve konuları da sağlam bir şekilde tesbit edilmiştir. Bütün bu ça-lışmalar, daha sonra gerek siyer-megâzî gerek tabakat veya tarih adıyla telif edi-lecek eserlerin temel kaynağı olmuştur.

Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmalar doğrudan doğruya siyer-megâziye dair eserler, tabakat ve tarih kitapları, Resû-lullah'ın hayat ve şahsiyetine dair özel ko-nuları kapsayan çalışmalar şeklinde üç gru-ba ayrılabilir. Siyer ve megâziye yer veren ilk tabakat müellifi İbn Sa'd'dır (ö. 230/845). Kâtibü'l-Vâkıdî diye meşhur olan İbn Sa'd, hocasının kitaplarından nakiller yap-ması yanında onun kütüphanesinden isti-fade ederek sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâ-biîn'in biyografilerini kapsayan meşhur ese-ri *Kitâbü't-ṭ-Tabakâti'l-kebîr*'ini (*eṭ-Ṭaba-kâtü'l-kübrâ*) kaleme almıştır. Eserin siyer ve megâzî konusuna tahsis edilen iki ciltlik ilk bölümü İbn İshak'ın İbn Hişâm yo-luyla günümüze ulaşan *es-Sîretü'n-nebe-vîyye*'siyle Vâkıdî'nin *Kitâbü'l-Megâzî*'-sinden sonra Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti üzerine kaleme alınmış en eski metindir. İbn Sa'd eserini yazarken İbn İshak, Ebû Ma'sher es-Sindî, Mūsâ b. Ukbe, hocası Vâkıdî'nin eserleri başta olmak üze-re daha önceki siyer ve megâzîlerden fay-dalanmıştır. Konulara ayrı ayrı başlık ver-me geleneğinin başlatıldığı kitapta kısa bir peygamberler tarihinden sonra Resûl-i Ekrem'in bi'set öncesi ve sonrası Mekke dö-nemi hayatı anlatılır. İbn Sa'd, Medine dö-neminin yazılmasında İbn İshak'tan farklı bir metot uygulamıştır. İbn İshak'ın olay-ları kronolojik sırayla yazmasına karşılık o aynı konuları bir arada ele almış, meselâ Resûlullah'ın devlet başkanlarına ve kabi-le reislerine gönderdiği İslâm'a davet mek-tuplarıyla Medine'ye gelen kabile heyet-lelerini birlikte kaydetmiştir. Eserinin daha öncekilere en önemli farkı, Hz. Peygam-ber'in Tevrat ve İncil'deki sıfatlarıyla baş-layıp arkasından daha sonraki dönemler-de "delâilü'n-nübüvve, alâmâtü'n-nübüv-ve" ve "şemâil" kitaplarında işlenecek ko-nulara yer vermesidir. İbn Sa'd eserinin II. cildine gazve ve seriyyeleri anlatarak baş-lamış, Vedâ haccına, Resûl-i Ekrem'in ve-fatına, Medine'de fetva veren ve Kur'an'ı toplayan sahâbîlere genişçe yer ayırmıştır. İbn Sa'd ile birlikte siyer kitaplarında han-

gi bölüm ve konuların bulunacağı planı tamamlanmış, daha sonraki müelliflerde aynı plan ve anlayış hâkim olmuştur (*DİA*, XX, 294-297; Öz, s. 444-462).

İslâm dünyasında fütuhât tarihçisi olarak tanınan Belâzürî'nin (ö. 279/892) *En-sâbü'l-eşrafı* (nşr. M. Hamîdullah, I, Kahire 1959) kabile esasına göre düzenlenmiş bir tabakat kitabıdır. Tabakatının başına siyer yazan ikinci müellif olarak dikkati çeken Belâzürî esere Hz. Peygamber'in hayatını anlatarak başlar. Onun nesebini ele almak için Hz. Nûh'tan itibaren Araplar'ın soyuna, oradan büyük cedit Adnân'a ve sırasıyla dedelerine yer vererek onun hayatını Vâkidî-İbn Sa'd metoduna benzer şekilde ele alır. Resûlullah'ın sıfatları, hanımları, âzâtları ve hizmetçileri, elbisele-ri, atları ve devesi, ganimetten aldığı pay, silâhları, yatağı, müezzini, âmilleri, kâtip-leri, isimleri Fâtıma olan nineleri, amcaları, Ebû Tâlib ve çocukları gibi konuları siyerinin sonuna ekler. Halife b. Hayyât'ın *Kitâbü't-Tabakât*, İbn Abdülberr'in *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, Zehebi'nin *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (ilk üç cildi), İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İşâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*'si birer tabakat kitabı olmakla birlikte bunlarda siyer ve megâzî konusuna özel bir bölüm ayrılmamıştır. Ancak sahâbenin hayatını ele alan bütün bu tabakat kitaplarında çok zengin siyer ve megâzî bilgileri bulunmaktadır. Halife b. Hayyât'ın *et-Târîh* adlı eseri günü-müze ulaşan en eski tarih kitaplarından- dır. Kronolojik esasa göre yazılan eser tarih- lendirmenin önemine dair bazı âyet ve hadisler, insanların kullandığı takvimler ve Hz. Ömer zamanında hicretin tarih ve tak- vim başlangıcı olarak kabul edilmesine dair rivayetlerle başlar, Hz. Peygamber'in doğum tarihiyle Mekke ve Medine'deki ika- met sürelerine dair haberlere kısaca yer verdikten sonra hicretin 1. yılından (622) başlayarak Hz. Peygamber dönemini kısaca anlatır.

İslâm dünyasında tarihçilerin babası diye tanınan, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*'ün müellifi İbn Cerîr et-Taberî'nin temel özeliği Hz. Âdem'den başlayarak kendi im- kânlarına göre bir dünya ve peygamberler tarihi yazmaya başlaması, ardından pey- gamberler tarihinin devamı ve son halkası olmak üzere Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerini oldukça geniş biçim- de kronolojik olarak kaleme almasıdır. Ta- berî, kendinden önce yazılmış siyer ve me- gâzî kitaplarından ve diğer siyer müellif- lerinin zamanımıza ulaşmamış bazı riva-

yetlerinden faydalanmış, bunları kendisi- ne ulaştığı şekilde eserine almıştır. *Târî- hu'l-ümem* daha sonraki tarihçilerin si- yerle ilgili haberlerinin en önemli kaynağı olmuştur. İzzeddin İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-târîh*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n- nihâye*'si, tıpkı Halife b. Hayyât gibi ese- rine Hz. Peygamber'in Medine dönemiyle başlayan Zehebi'nin *Târîhu'l-İslâm*'i, İbn Haldûn'un *el-İber*'i, Mûsâ b. Ukbe'nin ri- vayetlerine genişçe yer veren Diyarbekrî'nin *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfesi ne- fis*'i siyer ve megâzîye genişçe yer veren belli başlı tarih eserleri arasında zikredi- lebilir. Mekke ve Medine'nin tarihine dair eserlerde de Hz. Peygamber'in hayatı ve bu şehirlerdeki faaliyetleriyle ilgili bilhas- sa coğrafi bilgilere çok geniş yer verilmiş- tir. Ezrakî'nin *Ahbaru Mekke*'si ile İbn Şebbe'nin *Târîhu'l-Medîneti'l-münevve- re*'si siyer ve megâzî haberlerine genişçe yer veren şehir tarihlerinin başında gelir.

Konusu doğrudan doğruya Resûl-i Ek- rem'i anlatmak olan ve onun bazı yönle- rini ele alan ilim dalları hadis, siyer ve me- gâzî, şemâil ve delâil olarak sıralanır. Bun- lardan Hz. Peygamber'in beşer yönünü ko- nu edinen, yaşayışını ve şahsî hayatını an- latan ilim dalına şemâil adı verilmiştir. Mu- haddis Tirmizî (ö. 279/892) ilk defa şemâil- tirmimini bu anlamda kullanarak *Kitâbü's- Şemâ'il* adlı eserini yazmış, birçok âlim bu kitabın şerhlerini yapmak suretiyle konu etrafında geniş bir literatürün oluşmasını ve başka eserlerin yazılmasını sağlamıştır.

Hz. Muhammed'in peygamberliğini is- patlamak amacıyla "delâilü'n-nübüvve, a'lâmü'n-nübüvve, beşâirü'n-nübüvve, is- bâtü'n-nübüvve, tesbîtü delâilü'n-nübüv- ve" gibi adlarla birçok eser kaleme alın- mıştır. Resûlullah'ın nübüvvetini inkâr eden yahudi ve hristiyan din adamlarının, zin- dık ve mühlidlerin iddia ve isnatlarına ce- vap vermek amacıyla yazılan bu tür eser- lerde nübüvvet ve özellikle Hz. Muham- med'in nübüvveti, Kur'an'ın yanı sıra da- ha ziyade çeşitli rivayetlerle nakledilen hâ- rikulâde olaylara dayanılarak ispat edilmiş- tir. Eserinde delâilü'n-nübüvve konusuna yer veren ilk müellif İbn İshak olmuştur (*es- Sîre*, s. 257). Konuya hadis (meselâ bk. Bu- hârî, "Kitâbü'l-Menâkıb", 25) ve kelâm ki- taplarında da yer verilmiştir. Ebû Nuaym el-İsfahânî ve Ebû Bekir el-Beyhakî gibi muhaddisler delâilü'n-nübüvve adını taşı- yan eserler kaleme almışlardır. Kâdî İyâz'ın Resûlullah'ın yüce kişiliği ve sahip olduğu özelliklerle ona karşı saygısız davrananla- ra uygulanacak ceza konularını da ele al- dığı *eş-Şifâ' bi'ta'rîfi huku'ki'l-Muştafâ*

adlı eserinin ve şerhlerinin bu tür eserler arasında ayrı bir yeri vardır.

Resûlullah'ın hayatı ve şahsiyetiyle ilgili konulardan birini veya birkaçını müstakil çalışma konusu yapan kitaplar da yazıl- mıştır. Bunlarda ele alınan bazı konular şöylece sıralanabilir: Hz. Peygamber'in doğumu, isimleri, sünnet olması, süt em- mesi, nesebi, ecdadı ve kabilesi Kureys, ebeveyni, amcaları, risâlet öncesi hayatı, nübüvvet mührü, vahiy alışı, ümmiliği, is- râ ve mi'râci, münafıklar ve kendisine ezi- yet edenler, hicreti, kâtipleri, evlendirdiği kimseler, diğer devletlere gönderdiği elçi- ler, kendisine gelen heyetler, görev verdi- ği âmilleri, malları, iktâ, Mescid-i Nebevî ve Ravza-i Mutahhara, hilyesi, saçları, is- meti, sıdkı, şecaati, mizahı, hanımları, ev- lâtları ve Ehl-i beyt'i, hizmetçileri ve âzat- lıları, elbiseleri, atları, vefatı, mirası, iba- detleri, kıraati, tıbb-ı nebevî, kendisine te- vessül edilmesi vb. (bu tür kitap ve risâle- ler için bk. Selâhaddin el-Müneccid, bk. bibl.). İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Zâdü'l- me'âd*'ı Resûlullah'ın siyeri, günlük yaşa- yı ve uygulamalarından çıkarılan dinî, ah- lâkî, hukukî hükümlere yer veren muhte- vasiyle önemlidir. Huzâî'nin Hz. Peygam- ber dönemindeki siyasî, idarî, adlî, askerî, iktisadî, ilmî ve içtimâî hayat ve düzenle- melerle ilgili haber ve rivayetleri geniş bir plan içinde derli toplu biçimde sunan *Tah- rîcü'd-delâilü's-sem'îyye 'alâ mâ kâ- ne fî 'ahdi Resûlillâh mine'l-hüref ve's- şanâ'î' ve'l'amâlâtî's-şer'îyye*'si ile (Ka- hire 1401/1981) bu esere şerh yazan Ket- tânî'nin *et-Terâtîbü'l-idâriyye*'sini (Hz. Peygamber'in Yönetimi, trc. Ahmet Özel, I-II, İstanbul 2003) muhtevalarında dikka- ti çeken farklılıklardan dolayı özellikle zik- retmek gerekir.

Siyer ve megâzî sahasındaki çalışmalar III. (IX.) yüzyıldan itibaren artarak günü- müze kadar devam etmiştir. Nüshaları za- manımıza ulaşmamış olan bir tarafa bi- rakılırsa (bunlar için bk. Sezgin, *GAS* [Ar.], I/2, s. 65-117) İbn Hibbân'ın *es-Sîretü'n- nebeviyye*'si, İbn Fâris'in *Evcezü's-siyer li-hayri'l-beşer*'i, İbn Hazm'ın *Cevâmî'u's- sîre*'si, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Ve- fâ bi-ahvâli'l-Muştafâ'sı*, Kelâî'nin *el-İk- tifâ' fî megâzî Resûlillâh*'i, Mecdüddin İbnü'l-Esîr, Nevevî ve Abdülmü'min ed- Dimyâtî'nin *es-Sîretü'n-nebeviyye*'leri, İbn Seyyidünnâs'ın *'Uyûnü'l-eser fî funû- ni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*'i, Moğultay b. Kılıç'ın *el-İşâre ilâ sîreti'l- Muştafâ'sı*, İzzeddin İbn Cemâa'nın *el- Muhtaşarü'l-kebîr fî sîreti'r-Resûl*'ü, İbn Kesîr'in *el-Fuşûl fî sîreti'r-Resûl*'ü,

İbn Habîb el-Halebî'nin *el-Muktefâ min sîreti'l-Muştafâ'sı* ve Nûreddin el-Halebî'nin *İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn'u* (*es-Sîretü'l-halebiyye*) bunların tanınmışlarıdır. Hadis, siyer, delâilü'n-nübüvve, şemâil, hasâis vb. kaynaklardan faydalanarak Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle ele alan üç büyük siyer kitabı olan Makrîzî'nin *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-Resûl mine'l-ebnâ'i ve'l-aḥvâl ve'l-ḥafede ve'l-metâ'*, Şemseddin eş-Şâmî'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti ḥayri'l-'ibâd* ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin kitabını şerheden Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî'nin *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* adlı eserlerini de muhtevasının genişliği bakımından özelliklere zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Urve b. Zübeyr b. Avvâm, *Megâzî Resûlillâh* (nşr. M. Mustafa el-A'zamî), Riyad 1401/1981, neşreden giriş, s. 11-97; İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Megâzî'n-nebeviyye* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1401/1981, neşreden giriş, s. 7-35; Müsâ b. Ukbe, *el-Megâzî* (nşr. Muhammed Bakış), Rabat 1994, neşreden giriş, s. 15-53; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 28, 257, ayrıca bk. neşreden giriş, s. e-m; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 661; Vâkıdî, *el-Megâzî*, neşreden giriş, I, 5-46; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 331, 332; V, 210; Zübeyr b. Bekkâr, *Aḥbârü'l-Muvafakıyyât* (nşr. Sâmî Mekki el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 275-276; Taberî, *Târîḥ* (de Goeje), I, 1180, 1224, 1234, 1284, 1757, ayrıca bk. İndeks; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 137 vd., 166; İbn Hayr, *Fehrese*, bk. İndeks; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 242; VIII, 298; IX, 101, 400; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, VI, 150; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmîda Târîḥ ve Müverriḥler*, İstanbul 1339-42, s. 10 vd.; Abdülâzîz ed-Dürî, *Baḥş fî neş'eti 'ilmi't-târîḥ 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 7-48; F. Rosenthal, *'İlmü't-târîḥ 'inde'l-müslimîn* (trc. Sâlih Ahmed el-Alî), Bağdad 1963, tür.yer.; İzzet Derveze, *'Aşrû'n-nebî ve bî'etühü kable'l-bi'se*, Beyrut 1384/1964, tür.yer.; a.mlf., *Sîretü'r-Resûl*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-Arabiyye), II, 373-471; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 3-25, 65-117; a.mlf., "İslâm Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti", *İTED*, II/1 (1957), s. 19-36; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Ülusallararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 357-366; a.mlf., "İbn Hişâm", *DİA*, XX, 72-73; a.mlf., "İbn İshak", a.e., XX, 94-95; a.mlf., "İbn Sa'd", a.e., XX, 295-296; Hüseyin Atvân, *er-Rivâyetü'l-târîḥiyye fî Bilâdi's-Şâm fî'l-'asri'l-Ümevî*, Amman 1986, s. 65-210; Mustafa Zeki Terzi, *İlk Siyer-Megâzî Yazarları ve Eserleri*, Samsun 1990; M. Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulusî Yavuz), İstanbul 1993, s. 34-58, 196 vd.; Rıza Savaş, *Siyer ve Kaynakları*, İzmir 1995; M. Schöller, *Exegetisches und Prophetenbiographie*, Wiesbaden 1998, s. 23-78; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 20 vd.; M. Hinds, "Maghâzi and Sira in Early Islamic Scholarship", *The Life of Muḥammad* (ed. U. Rubin), Aldershot 1998, s. 1-10; a.mlf., "al-Maghâzi", *EI²* (Fr.), V, 1151-1154; Ömer Öz-

soy – İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an*, Ankara 1999, s. 565-689; H. Motzki, *The Biography of Muḥammad*, Leiden 2000; J. Horowitz, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu - İlk Siyer / Megâzî Eserleri ve Müellifleri-* (trc. Ramazan Altınay – Ramazan Özmen), Ankara 2002; M. Abdülhay el-Kettânî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, II, 240 vd., 316; Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (doktora tezi, 2006), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Qasim Zaman, "Maghâzi and the Muḥaddithün", *IJMES*, XXVIII (1996), s. 1-18; A. Görke – Gregor Schoeler, "Reconstructing the Earliest Sira Texts: The Hîgra in the Corpus of 'Urwa b. al-Zubayr", *Isl*, LXXXII (2005), s. 209-220; Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal*, IV/3, İstanbul 2007, s. 129-162; G. Levi Della Vida, "Sîre", *İA*, X, 699-703; W. Raven, "Sîra", *EI²* (Fr.), IX, 686-689.

MUSTAFA FAYDA

Türkçe Siyer Kitapları. Siyer Osmanlılar'da Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasına kaymış ve bu alanda gelişmiştir. Kısas-ı enbiyânın eski Türk edebiyatına ve özellikle İslâmî Türk edebiyatına en zengin malzemeyi sağlayan başlıca dinî kaynaklar arasında yer alması bunda etkili olmuştur. Bu kaynağın en geniş ve ayrıntılı bilgilerle donanmış kısmı ise Hz. Peygamber'le ilgili olan bölümdür. Bu sebeple sadece dinî ve tasavvufi edebiyatta değil Türk edebiyatının hemen bütün türlerinde bu zengin malzemeden en geniş biçimde faydalanılmıştır. İlk eserlerin tercüme şeklinde de olsa Resûl-i Ekrem'e duyulan derin sevgi ve saygının etkisiyle lirik edebî unsurlar bakımından zengin olarak kaleme alınması da siyer türünün edebiyat alanında gelişmesini etkilemiştir. Siyerlerin telif-tercüme tarzında ortaya konmasının müellife, esas metne tamamen bağlı kalmak yerine kalemini ilhamının etkisine bırakarak duygularını bütün samimiyetiyle aktarma fırsatı tanımış olmasını ayrıca belirtmek gerekir. Bu eserlerin bir kısmının manzum şekilde kaleme alınması da konunun edebiyata kaymasının sebepleri arasında zikredilebilir.

Türkler'in kültür hayatında önemli bir yeri olan sohbet meclislerinin devamlı konularının başında siyerin geldiği bilinmektedir. Padişah saraylarından köy odalarına, tekkelerden kışlalara kadar yayılan bu meclislerde anlatılan olaylar Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti, mucizeleri, savaşları ve Hz. Ali başta olmak üzere halifeleri ve ashabının yer aldığı hadiseler etrafında gelişmiş, bunlar zamanla kitap haline getirilmiş, ardından meclislerde okunup dinlenmiştir. Nitekim bilinen en eski Türkçe siyer

kitabı olan Darîr'in eseri, âmâ olan müellifin Memlûk sultanlarının sohbet meclislerinde kendisine okunan Arapça siyer kitaplarını mecliste bulunanlara Türkçe anlatması suretiyle ortaya çıkmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye'si* de kendisinin Arapça yazdığı *Megâribü'z-zamân*'ın Resûl-i Ekrem'le ilgili kısmının Türkçe'ye nazmen tercümesinden doğmuştur. Siyere dair eserlerin Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmasında halk tarafından çok beğenilen Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin de etkisini göz ardı etmemek gerekir.

İslâmî Türk edebiyatında siyer türündeki ilk eserleri Arapça ve Farsça'da yapılan tercümelerin oluşturmaya bir ölçüde konunun hassasiyetinden kaynaklanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber hakkında doğru bilgiye ulaşmak dinin bir gereği olduğu gibi ondan yanlış ifadeler aktarmak da dinî sorumluluk gerektiren bir husustur. Bununla birlikte meselenin bu yönü üzerinde titizlikle durulduğunu söylemek zordur. İslâm tarihinin daha ilk dönemlerinden itibaren kussâsın vaazlarında Resûl-i Ekrem'in hayatından aktardıkları örnekler halk arasında büyük rağbet görmüş, bu rivayetler ilim çevrelerinde ihtiyatla karşılanmakla birlikte insanları Allah'ı ve resulünü sevmeye yönelttikleri için onlara karşı daha müsamahakâr davranılmıştır. Ancak güvenilirliği şüpheli rivayetlerden doğacak sakıncaları önlemek amacıyla Halife Ömer b. Abdülâzîz'in devrin tanınmış âlimlerinden Âsım b. Ömer b. Katâde el-Ensârî'yi Dimaşk'ın en büyük camilerinden Ermeviyye'de halka siyer ve megâzî dersleri vermekle görevlendirdiği bilinmektedir. Türkçe tercümelere esas alınan metinler ise tarih ilminin ölçülerine sıkı sıkıya bağlı olanlardan ziyade Resûl-i Ekrem hakkındaki bilgileri destanî-epik bir anlatımla ele alan daha sonraki dönemlere ait eserlerden seçilmiştir.

Tercüme Siyerler. 1. Darîr, *Tercüme-i Siyer-i Nebî*. 790'da (1388) Kahire'de tamamlanan bu manzum-mensur eser Türk edebiyatında en eski siyer kitabıdır (bk. SİRETÜ'N-NEBİ). 2. Lâmiî Çelebi, *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-takviyeti yakini ehli'l-fütüvve*. Abdurrahman-ı Câmî'nin 885'te (1480) Farsça telif ettiği *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı siyerin çevirisidir (İstanbul 1293; yeni harflerle nşr. Muzaffer Ozak, İstanbul 1958). 3. Ahîzâde Abdülhalim Efendi (Halîmî), *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve (Nevâhidü'l-fütüvve fî tercemeti Şevâhidi'n-nübüvve)*. Yine Abdurrahman-ı Câmî'ye ait eserin tercüme-